

De Standaard zaterdag 29, zondag 30 maart 2025.

Column - Jan Dumolyn is historicus aan de UGENT. Zijn column 'Tragedie en klucht' verschijnt maandelijks.

28 maart 2025 om 23:59

Wees vriendelijk tegen archivarissen, ze kunnen je uit de geschiedenis weggommen

Hoe belangrijk archieven zijn, blijkt pas als autoritaire leiders het erop gemunt hebben, schrijft Jan Dumolyn.

“Wees vriendelijk tegen archivarissen, ze kunnen je uit de geschiedenis weggommen.” Dat grapje hangt al jaren aan de deur van een van de plekken waar ik het liefst vertoef, de leeszaal van het Brugse stadsarchief. Het is moeilijk om aan een oningewijde uit te leggen welk puur genot archiefonderzoek kan verschaffen.

Oude papieren zijn verre van saai. Ze openen deuren naar het verleden. Archieven zijn ook niet stoffig, dat is een dwaas cliché. Tegenwoordig worden ze bewaard in speciale zuurvrije dozen en indrukwekkende rollende kasten. En nee, je moet die oude stukken helemaal niet met van die aanstellerige katoenen handschoentjes doorbladeren. Geen enkele ervaren archiefkrat doet dat. Je riskeert ze alleen kapot te maken, vooraf je handen wassen is voldoende.

Ook de archivarissen zijn geen stoffige mensen meer. Hun takenpakket is uitgebreid en belangrijk, maar voor het grote publiek meestal onduidelijk. De primaire bronnen die ze zorgvuldig bewaren, zijn bouwstenen van onze geschiedenis. Politici verschijnen graag op erfgoedevenementen, maar zonder fundamenteel bronnenonderzoek bestaat er geen erfgoed. De interessante televisieprogramma's over de kinderen van de collaboratie, het verzet en het kolonialisme zouden zonder het geduldige archiefwerk van gedreven onderzoekers geen wetenschappelijke basis gehad hebben.

Bart Van Loo maakte voor zijn boeken dankbaar gebruik van het werk van generaties historici die de ontzaglijke hopen rekeningen en oorkonden van de Bourgondische hertogen doorploegden, zoals ik zelf ooit deed voor mijn, toegegeven, veel saaiere doctoraat. En

populaire podcasts over de middeleeuwse gravinnen van Vlaanderen zijn deels gebaseerd op het geduldige werk van de medewerkers van het Rijksarchief Gent, die recent nog de oorkonden van die machtige vrouwen een stuk toegankelijker maakten.

De heemkundige kring

Naast het Algemeen Rijksarchief in Brussel, het centrale depot van ons land, zijn er dus ook rijksarchieven in de provinciesteden. Die werden na de Franse revolutie opgericht om er alle documenten uit het ancien régime te bewaren, de ‘feodale papieren’ waarop de macht van de kerk en de adel gebaseerd was. Die mochten immers niet zomaar worden vernietigd nu de wereld veranderd was, ze moesten net door historici worden onderzocht.

Het Rijksarchief, helemaal niet stoffig. © belga

Ook stadsarchieven als die van Antwerpen, Gent, Brugge of Leuven bewaren behalve het hedendaagse archief van de stadsadministraties ook fascinerende collecties uit de middeleeuwen en de vroegmoderne periode. Bisschoppelijke archieven bevatten dan weer allerlei kerkelijke documenten. Zuilarchieven zoals het socialistische Amsab of het katholieke Kadoc zijn eveneens onmisbaar voor onze recente geschiedenis. Sommige adellijke geslachten behouden het eigen familiearchief nog altijd op hun kasteel.

Behalve door vakhistorici en studenten die een masterscriptie of doctoraatsverhandeling schrijven, worden de leesalen van al die bewaarinstellingen ook bevolkt door lokale vorsers, door genealogen of door particulieren die op zoek zijn naar de oude plannen van hun woning. Over de typische oom die lid is van de heemkundige kring kun je lacherig doen, maar de geschiedenis van de eigen streek onderzoeken is nuttig en werkt gemeenschapsvormend. En een stamboom maken houdt niet alleen hangouderen van de straat, het is ook een stimulerend tijdverdrijf en een stuk sociale geschiedenis.

Archivarissen dragen ook hun steentje bij aan de democratie. Recentere archieffondsen zijn essentieel voor de transparantie van onze overheidsinstellingen. De meeste archieven zijn trouwens voor elke burger toegankelijk. Onze openbare archieven behoren ons eigenlijk allemaal toe.

Flood them with shit

Colleen Shogan, ontslagen wegens haar werk gedaan. © getty

Autoritaire leiders hebben daar hun eigen opvattingen over. Een van de eerste mensen die door Trump werd ontslagen in het kader van diens campagne om de democratische rechtsstaat te vernietigen, was Colleen Shogan, *archivist of the United States*. Haar functie is te vergelijken met die van algemeen rijksarchivaris van België, maar dan net iets belangrijker.

Te midden van de hallucinante *'flood them with shit'*-strategie heeft de internationale pers aan haar zaak amper aandacht besteed. Shogan is geen woke activiste, ze beschadigde ook geen Tesla, ze is een politiek neutrale academica, iemand die haar vak kent. Haar misdaad: haar instelling, de *National Archives and Records Administration*, was wettelijk betrokken bij het opvorderen van de staatsdocumenten die Trump na zijn vorige mandaat onrechtmatig bij zich had gehouden in zijn residentie in Mar-a-Lago.

In het federale archief van de Verenigde Staten worden voor de Amerikaanse democratie fundamentele documenten zoals de *Declaration of Independence*, de originele grondwet en de *Bill of Rights* bewaard. Dat is symbolisch belangrijk, maar net als in andere landen is zo'n centraal archief ook het levende geheugen van de natie.

Shogan is op dit moment vervangen door Marco Rubio, de radicaal-rechtse minister van Buitenlandse Zaken, iemand die geen flauw benul heeft van het archiefwezen. Of tenminste, dat is te hopen, want in deze duistere tijden zijn bepaalde orwelliaanse scenario's niet langer ondenkbaar.

Verleden herorganiseren

In de ijzige dictatuur die Rusland opnieuw is, verbiedt Poetin het kritische archiefonderzoek naar Stalin. Die is weer een voorbeeld voor het volk geworden. De organisatie Memorial, die zich met de zoektocht naar de historische waarheid van de stalinistische zuiveringscampagnes bezighield, is intussen verboden.

Het is dus afwachten of de Maga-aanhangers ook het Amerikaanse verleden zullen herorganiseren. Archieven bieden trouwens niet noodzakelijk een neutrale weergave van de geschiedenis, het zijn ook machtsinstellingen. Wie kan bepalen wat bewaard wordt en wat niet? Wie krijgt de toestemming om ze te raadplegen? Archieven waren vaak instrumenten om gewone mensen te registreren en te controleren, om sommigen te vervolgen of bepaalde zaken net in de doofpot te stoppen.

In het Belgische archiefwezen is de situatie veel minder dramatisch, maar toch vrij ernstig. Het Rijksarchief zou net als de andere federale wetenschappelijke instellingen mogelijk de helft van zijn werkingsgeld verliezen. Want federaal en niet Vlaams, natuurlijk. Leeszaal zijn minder toegankelijk dan vroeger en de dienstverlening aan het publiek komt in gevaar.

Ook het omgaan met 'digital-born'-archieven (documenten die rechtstreeks in digitaal formaat zijn gemaakt) vergt investeringen. Binnen het totale overheidsbudget gaat dat over een kleinigheid, maar dat alles van waarde weerloos is, leerde ons Lucebert. Misschien is de toekomst binnenkort weer aan de boekverbranders en hoeven we ons daar allemaal geen zorgen meer over te maken.